

Història

Els gironins del Terç de Montserrat

J. Víctor Gay

En un indret discret –però prou cèntric– del conjunt de Montserrat, el visitant s'adona de la presència d'una capella/crípta i d'un monument en bronze dedicat al Terç de Requetès que sota l'advocació de la patrona de Catalunya va participar en la Guerra Civil des del bàndol «nacional». En l'horitzó dels 70 anys de l'esclat del conflicte i amb iniciatives positives de recuperació de la memòria històrica relacionades amb aquells anys i els de la postguerra, cal situar la presència de no menys de noranta mil catalans (dades del famós Arxiu de Salamanca) en les files que combateren la República.

Però tornem al Terç de Montserrat, possiblement la unitat més catalana de les forces franquistes i, com veurem, també la més gironina. Aquesta catalanitat no sempre era ben vista pels seus comandaments: «Los requetés catalanes se expresaban en su lengua materna, lo que no es del agrado de los mandos. Pero no es el momento de reprimendas ni de aplicar políticas lingüísticas».(1)

Com sorgeix aquesta unitat catalana

L'esclat del juliol de 1936 i el fracàs de l'*Alzamiento* en el Principat van provocar una repressió incontrolada, i incontrolable per part de les legítimes autoritats republicanes, repressió especialment dirigida contra els ministres de l'Església catòlica i, en general, els estaments cristians: «Durante varios meses bastaba que alguien fuera identificado como sacerdote, religioso o simplemente cristiano militante, miembro de alguna organización apostólica o piadosa para que fuera ejecutado sin proceso». (2) Diguem que al bisbat de Girona van morir violentament quasi dos centenars de preveres diocesans, sobre un presbiteri d'uns 900, quasi tots en el decurs del primer mig any del conflicte. I en el conjunt de Catalunya uns 2.500 sacerdots foren morts durant aquell mateix període, en una veritable «tragèdia col·lectiva dins la qual l'Església va convertir-se en el principal objectiu a abatre». (3)

Davant d'aquesta sagnant realitat —«on fusille ici comme on déboise», va escriure esgarriat en una crònica periodística Antoine de Saint-Exupéry— i l'evident risc de perdre la vida, centenars de persones, generalment homes, van fugir —uns emprant mitjans legals (els menys) i la majoria de forma clandestina— per la frontera francesa o en vaixells estrangers, o fins i tot per les línies del front, si per lleva eren reclutats per l'exèrcit de la República. I una vegada arribats a la dita «Espanya nacional», molts d'aquells catalans desitjaven combatre els que havien mort els seus familiars, s'havien apoderat de les seves propietats i havien desballestat patrimoni de tot tipus.

Ben aviat s'adonaren que la realitat política amb què havien topat no era precisament la que esperaven, i que pel fet de ser catalans eren vistos amb

Un grup de requetès catalans als afores de Codo, dies abans dels sagnants combats de l'estiu de 1937.

un cert —i a voltes evident— recel. Curiosament, a molts això els empenyia a demanar la incorporació a unitats de lluita en primera línia. Pel que fa a les seves conviccions polítiques, la majoria d'aquells catalans no tenien gaire o cap sintonia amb la Falange, una formació minoritària a Catalunya i també a Girona: «a les comarques gironines, el falangisme havia aplegat abans de la guerra —com a màxim— un centenar de militants». (4) Les alternatives eren l'exèrcit regular o les relativament petites formacions del requetè, dipositàries de la tradició carlina, els membres de les quals, més enllà del lema «Déu, Pàtria i Rei», se sentien fortament identificats amb les llibertats forals que havien estat proclamades al Principat pel general Rafael Tristany, aleshores capità general, el primer de març de 1874, en el decurs de darrera carlinada, per ordre del pretendent Carles VII.

L'arribada a la «zona nacional» del cap del requetè català, Josep Maria Cunill, l'agost de 1936, facilità l'inici de les gestions per crear una unitat combatent integrada per requetès

catalans, que es formà els mesos d'agost i setembre, i el dia 3 d'aquest darrer mes rebé el seu nom oficial. Tota la tramitació documental es va fer, naturalment, en llengua castellana.

Progressivament, i a mesura que el nombre de catalans que es podien fer escàpols de la zona republicana creixia, també eren més nombrosos els voluntaris per al Terç: «molts l'escolliren perquè eren catalans, no perquè ho fossin, ells, de requetès». (5)

Els voluntaris gironins

Es pot afirmar que la gran majoria de catalans que van lluitar en les files de l'exèrcit «nacional» ho feren de forma voluntària, després de fugir del Principat. Eren persones que tenien por dels grups més o menys incontrolats, de ser perseguits i condemnats sense garanties jurídiques, o que no acceptaven el procés desencadenat en el país, malgrat l'esforç d'aquells que «mantenint-se lleials a la República, protestaven de la persecució i salvaren vides». (6)

Precisament els residents a les comarques i demarcacions properes a

Un testimoni: Josep M. Ginès

La personalitat compromesa de Josep Maria Ginès és prou coneguda. A banda de la seva activitat empresarial, va presidir la Cambra de Comerç de Girona i el seu nom també es vincula com a promotor a diferents iniciatives socials i periodístiques. Va ser un dels combatents gironins en el bàndol «nacional».

«Com a fejocista, la meua vida i també la del meu germà Carles corrien evident perill a Girona. Vaig ser el primer a creuar la frontera, i poc temps després tots dos havíem fugit; igualment ho havia fet el nostre cosí, el futur escriptor Josep Maria Gironella.

«El meu germà i jo ens vam presentar voluntaris al Terç; només van acceptar en Carles. El meu destí va ser una unitat d'esquiadors en el front pirinenc de Lleida. Vaig saber que en Carles havia estat greument ferit, però quan vaig aconseguir un permís era massa tard: ja havia mort. Només vam poder anar al cementiri de Pamplona, on encara reposen les seves despulles. No vam voler traslladar-les a la cripta de Montserrat, i menys al Valle de los Caídos.

«El Terç era una unitat de referència per a tots els catalans que havíem pogut fugir. Volíem col·laborar amb el nostre esforç al que crèiem just. Havíem vist moltes coses impensables. A l'altre bàndol també. Les guerres civils són terribles; Déu vulgui que la lliçó s'hagi après, d'una vegada per totes.»

la frontera tenien més a l'abast aquesta possibilitat. Coneixien el territori, els passos fronterers, els indrets menys vigilats o disposaven de contactes amb guies o contrabandistes que els podien ajudar a passar a França i, des del país veí, arribar al territori controlat pels militars revoltats. La caiguda de Sant Sebastià, el 13 de setembre de 1936, i el consegüent control franquista del pas fronterer de Behovia/Irún van obrir la porta als catalans que feien cap a la zona nacional.

Aquesta facilitat per proximitat va permetre a un nombre important de gironins salvar la vida en aquelles circumstàncies, com també ho va permetre, dos anys i mig després, a molts republicans. Una vegada arribats a Donosti, si tenien edat militar eren incorporats a l'exèrcit —després del corresponent procés de depuració de possibles responsabilitats polítiques en la «zona roja»— i sempre podien demanar fer-ho al Terç de Montserrat, tot i que sabien que era una unitat de combat a primera línia. «Molts eren de la província de Girona, que eren els que haurien pogut passar la frontera més

fàcilment: d'Olot, de Girona, de Figueres, de Camprodon...», escriu un dels supervivents.⁽⁷⁾ Amb un degoteig continu de voluntaris, el Terç s'estructurava i es reforçava. En el decurs de tota la guerra no mancaren joves —i no tan joves— que en volguessin formar part, a voltes per ser una unitat de primera línia. I sempre va mantenir aquesta identitat catalana, malgrat que tota la documentació que hem pogut consultar està redactada en llengua castellana, inclòs el seu himne, del qual són autors el reconegut acadèmic Martí de Riquer i Ramon Pey; la música és del voluntari de Figueres Josep Pòrtulas i Vila. El Dr. Riquer reconeix que no és una de les seves obres més reeixides. Algunes de les seves estrofes diuen:

«Requetés catalanes por España,
luchad con valentía hasta morir;
conquistad la simbólica montaña
y los enemigos tendrán que huir.

El amor que te espera en tu tierra
sus ojos siempre fija en Montserrat;
cuando vuelvas allá, ya sin la guerra,
sobre tu boina un laurel pondrá.

Típica imatge de campanya: un grup de cuiners del Terç de Montserrat preparant el ranxo a Codo.

Joan y Joaquín Figa de Banyoles, defensant una posició amb una ametralladora "Saint Etienne".

Y cuando suenan los gritos de victoria recuerda al requeté que cayó ayer; siempre para conservar su memoria que a nuestro imperio ha hecho renacer».

Els voluntaris gironins procedien de les vuit comarques, amb majoria de l'Alt Empordà i la Garrotxa, seguides del Ripollès i Gironès. Aquestes proporcions es mantenen en les xifres de baixes. Dels 107 requetès gironins morts en el Terç de Montserrat (quasi un 34% del total), 29 són garrotxins, 27 de l'Alt Empordà, 13 del Ripollès, 11 del Gironès, 9 del Baix Empordà, 9 més de la Selva, etc. Una altra xifra orientadora: dels 21 municipis actuals de la Garrotxa, 16 tenen morts en aquesta unitat.

La procedència social era més variada. Dominaven persones dels àmbits rurals, ja fossin treballadors de la terra, petits propietaris –alguns eren terratinents–, estudiants i també titulats de grau mitjà i superior que fàcilment podien esdevenir oficials o sotsoficials. Totes aquestes persones eren considerades «d'ordre», segons la terminologia del moment. Generalment

eren de creences o pràctiques religioses actives. Tot plegat els suposava evidents perills si romanien en zona republicana. La gran majoria van creuar la frontera francesa, tret d'alguns que van embarcar en vaixells de bandera estrangera i d'altres que es van passar al front després que la seva lleva fos cridada per l'exèrcit de la República, una iniciativa, per cert, prou perillosa.

Capítol especial mereixen els membres de la Federació de Joves Cristians de Catalunya, els anomenats fejocistes, que, malgrat el seu clar nacionalisme, amb unes posicions socials avançades per al seu temps, en molts casos van ser igualment perseguits pel seu compromís cristià. Els que van optar per passar al bàndol «nacional» es van incorporar també al Terç de Montserrat, on mantenien les pràctiques i devocions religioses. La festa de la Mare de Déu de Montserrat, cada 27 d'abril, era una diada especial. «La Federació va ser perseguida el 1936, però un conjunt de circumstàncies determinaren que molts fejocistes s'incorporessin a

l'exèrcit republicà, tot i que uns altres –prop de cinc-cents– ho feren en el Terç de Nostra Senyora de Montserrat, reclutat pels tradicionals. El nombre de morts en els dos fronts va ranejar a les 150 baixes».(8) Es resava el rosari diàriament, i l'Acció Catòlica treballava intensament. Que aquesta religiositat existia –especialment en les primeres formades de voluntaris– es demostra també pel fet que, després de la guerra, 22 excombatents del terç van convertir-se en sacerdots i religiosos. Alguns documents personals dels voluntaris gironins evidencien aquests sentiments. El caporal de Figueres Carles Godoy i Rotllens va escriure: «Estimo molt la Verge, Ella és veritablement la meua Mare bona i afectuosa, i amb la seva maternitat espiritual fa que em sembli passatger aquest lapse de temps que haig de romandre separat de la meua mare».(9)

Entre els voluntaris gironins del Terç de Montserrat hi ha exemples familiars únics. Hi trobem els sis germans Ciurana Campol que van creuar la frontera; un d'ells, Narcís, morí a Codo. Altres germans es van fer igualment voluntaris, com els recordats Josep Maria, Lluís i Carles Sabat i Arnau, de Girona, caiguts també a Codo als 23, 22 i 20 anys, respectivament. O els germans Joan i Joaquim Figa i Torrent, nascuts a Banyoles i amb casa pairal a Agullana, de 25 i 18 anys, morts també a Codo, en combat el primer i afusellat el segon per les tropes republicanes a l'hospital de sang d'aquella població aragonesa. Aquests nois havien creuat la frontera portant a coll el seu pare. En Josep Maria Guàrdia i Fort, de 30 anys, i el seu germà Sadurní, de 21, eren de cal Mariner de Sant Pau de Seguries, i van morir a la batalla de l'Ebre. Després de la fugida, la seva família va

Els gironins del Terç morts en combat

Albreda i Moya, Eudald, de Peralada, fuster, casat i dos fills, 30 anys, a Codo.
 Adujo i Ramonatxo, Antoni, de Guils de Cerdanya, pagès, 24 anys, a Codo.
 Amat i Pascual, Lluís, de Flaçà, estudiant, 21 anys, a Codo. Fejocista.
 Amils i Carbonell, Joan, de Gombreny, pagès, casat i un fill, 25 anys, a Codo.
 Aulet i Mataró, Joan, d'Arbúcies, perit agrònom, caporal, 28 anys, a l'Ebre. Fejocista.
 Badosa i Costam, Isidre, de Tortellà, comerciant, a Codo.
 Badosa i Puigmitjà, Rossend, de la Vall de Bianya, pagès, 20 anys, a l'Ebre.
 Batlle i Blanch, Joan, d'Ultramort, estudiant, 20 anys, a l'Ebre.
 Berdalet i Pibernat, Josep, de Cassà de la Selva, germà de La Salle, 20 anys, a l'Ebre.
 Bonet de Bosch, Francesc, de Besalú, advocat, alferes, 27 anys, a Codo.
 Bosch i Comas, Pere, de la Pera, pagès, 27 anys, a Codo.
 Bosch i Duch, Joaquim, de la Cellera de Ter, sastre, vidu, 44 anys, a Codo.
 Bosch i Moner, Ramon, de la Cellera de Ter, petit propietari rural, 21 anys, a l'Ebre.
 Buixeda i Pla, Josep, de Darnius, administrador de finques, casat i un fill, 25 anys, a Codo.
 Camps i Nogués, Ramon, de Camós, pagès, 20 anys, a l'Ebre. Fejocista.
 Cardoner i Batlle Josep Maria, de Darnius, pagès, casat i un fill, 36 anys, a Codo.
 Casadellà i Vilosa, Josep, de Serra de Daró, mecànic, 20 anys, a l'Ebre.
 Casademont i Tarrés, Pere, de Banyoles, pagès, 21 anys, a l'Ebre.
 Casellas i Estebe, Josep, d'Espolla, pagès, 24 anys, a Codo.
 Centelles i Pagès, Josep, de Peralada, propietari rural, casat i tres fills, 44 anys, presoner a Codo i afusellat.
 Ciurana i Campol, Narcís, de Cistella, mestre, 22 anys, a Codo. Fejocista.
 Codina i Puig, Lluís, de la Cellera de Ter, perit elèctric 24 anys, a Codo.
 Coma i Conill, Joan, de Ripoll, pagès, 24 anys, a Codo. Fejocista.
 Cortacans i Perarnau, Ramon, de Gombreny, flequer, 23 anys, a Codo.
 Cros i Llistosella, Joaquim, de Castelló d'Empúries, pagès, 41 anys, a Codo.
 Espuña i Masdeu, Joaquim, de les Preses, paleta, 28 anys, a l'Ebre.
 Esteba i Moguer, Miquel, de la Cellera de Ter, carreter, 25 anys, mort de malaltia concrets al front.
 Ferrer i Avellana, Jacint, de Roses, petit industrial, 22 anys, a Codo. Fejocista.
 Figa i Torrent, Joan, d'Agullana, comerciant, 25 anys, a Codo. Fejocista.
 Figa i Torrent, Joaquim, de Banyoles, germà de l'anterior, seminarista, ferit a Codo i afusellat.
 Figueres i Pla, Josep, de Viladesens, pagès, 27 anys, a l'Ebre.
 Feixas i Mercader, Eudald, de Sant Esteve d'en Bas, pagès, 28 anys, a l'Ebre.
 Feixas i Pous, Agustí, de Ribes de Freser, germà salesià, 29 anys, a Codo. Fejocista.
 Garganta i Colomer, Anselm, de Sant Feliu de Pallerols, fuster, 22 anys, a l'Ebre.
 Geli i Tarrés, Narcís, de Girona, llibreter, alferes, 25 anys, mort fora del Terç, a Olesa de Montserrat. Fejocista.
 Gifre i Homs, Lluís, de Púbol, pagès, 23 anys, a Codo.
 Gifre i Llensa, de Garriguella, petit propietari rural, casat i cinc fills, 36 anys, a Codo.
 Gimbernat i Prim, Josep, de Cabanes, casat i un fill, funcionari, 25 anys, presoner a Belchite, afusellat en un batalló disciplinari amb vint presoners més després d'un bombardeig.
 Ginés i Pous, Carles, de Girona, estudiant, 18 anys, ferit a Codo; després de ser evacuat, morí a l'hospital. Fejocista.
 Godoy i Rotllens, Carles, de Figueres, administratiu, 20 anys, a l'Ebre.
 Grau i Adroher, Josep, de Medinyà, comerciant, 18 anys, a l'Ebre.
 Guàrdia i Fort, Josep Maria, de Sant Pau de Segúries (de Cal Mariner), pagès, 31 anys, a l'Ebre, condecorat amb la Medalla Militar Individual.
 Guàrdia i Fort, Sadumí, germà de l'anterior, seminarista, 22 anys, a l'Ebre.
 Gubau i Juanhuix, Francesc, de Sant Hilari Sacalm, fuster, casat i dos fills (noi i noia), 68 anys, a Codo.
 Gubau i Santamaria, Josep, de Sant Hilari Sacalm, fill de l'anterior, electricista, casat i quatre fills, 42 anys, a Codo.
 Güell i Reixach, Miquel, de Santa Pau, camisser, 20 anys, mort de malaltia concrets al front.
 Guitart i Niubó, Àngel, de Ripoll, treballador d'una fàbrica, 19 anys, a Extremadura. Fejocista.
 Guitart i Pujol, Pere, de l'Escala (Mas Payret), pagès, 18 anys, a l'Ebre.
 Hostench i Basil, Fermí, d'Olot, estudiant, alferes, 18 anys, a l'Ebre.
 Jordà i Vilanova, Tomàs, de Figueres, estudiant, 20 anys, a l'Ebre.
 Llosa i Buscató, Josep, de Darnius, petit propietari agrícola, 20 anys, a Codo.
 Manté i Rovira, Joan, de Fomells de la Selva, perit tèxtil, 22 anys, mort de malaltia concrets al front. Fejocista.
 Marcè i Juncà, Ramon, de Vilallonga de Ter, pagès, 21 anys, a Codo.
 Mercader i Badosa, Joan, d'Argelaguer, pagès 19 anys, a l'Ebre.

Mimbacas i Bonavia, Miquel, d'Espolla (nascut a l'Argentina), barber, sergent, 34 anys, a l'Ebre.
 Molas i Ferrés, Joan, d'Olot, estudiant, 20 anys, a l'Ebre. Fejocista.
 Molist i Marnanau, Joan, de Palamós, viatjant, casat i un fill, sergent, 35 anys, a l'Ebre.
 Montalat i Delòs, Joan, de Lladó, comerciant, casat i un fill, 33 anys, a Codo.
 Muntada i Puig, Pere, de Sant Privat d'en Bas (de la Muntada), novici marista, 19 anys, a l'Ebre.
 Nogareda i Domènech, Paulí, de Riudaura, propietari rural, casat i 4 fills, 38 anys, a Codo.
 Nogué i Puig, Gaspar, de Santa Pau (Cal Carreter), seminarista, 24 anys, a Codo.
 Nogué i Soler, Joan, de Cistella, pagès, 22 anys, a Codo.
 Oliver i Plana, Ramon, de Castell d'Aro, propietari rural, 32 anys, a Codo.
 Oliveras i Font, Miquel, d'Argelaguer, petit propietari rural, 20 anys, a l'Ebre.
 Pallarols i Brunet, Vicenç, d'Espinelles, mecànic, 20 anys, a l'Ebre. Fejocista.
 Pau i Figueras, Josep Maria, de Pont de Molins, comerciant, 25 anys, a Codo.
 Pèlach i Feliu, Francesc, de Vilobí d'Onyar, pagès i comerciant, 30 anys, a Codo. Fejocista.
 Pla i Malé, Joaquim, de Darnius, pagès, 20 anys, a Codo. Fejocista.
 Plana i Fàbregas, Jaume, de Sant Jaume de Llierca (els Torrents), pagès, 20 anys, a l'Ebre.
 Planadecursach i Plana, Lluís, de Riudaura, confiter, 32 anys, ferit a Codo i afusellat.
 Planadecursach i Plana, Esteve, germà de l'anterior, també confiter, 28 anys, també ferit a Codo i afusellat.
 Planas i Lluís, Ferran, de Ventalló (Vilarubau), fuster, 20 anys, a l'Ebre.
 Puig i Rodó, Lluís, de les Planes d'Hostoles, treballador d'una fàbrica tèxtil, 28 anys, a Codo.
 Pujol-Galceran i Montanyà, Carles, de Sadernes (Can Galceran), perit agrònom, casat i tres fills, 40 anys, a Codo.
 Pumarola i Culabret, Narcís, de Girona, administratiu de l'Agència Cànovas, 20 anys, a l'Ebre. Fejocista.
 Quintana i Batalla, Miquel, de l'Escala, seminarista, 21 anys, a l'Ebre.
 Raspau i Riera, Joan, de Sant Esteve d'en Bas, fuster, casat i dos fills, va passar pel front d'Aragó, 27 anys, a l'Ebre.
 Riera i Cros, Leopold, d'Espolla, barber, 25 anys, a Codo.
 Rigat i Vila, Daniel, de Llanars, fuster, casat i dos fills, 43 anys, a Codo.
 Roca i Carreras, Narcís, d'Amer, mestre, 19 anys, a l'Ebre. Fejocista.
 Rodríguez i Polo, Lluís, de Portbou, dependent i estudiant, 21 anys, a Codo.
 Romà i Vilalta, de Gombreny, pagès, 26 anys, a Codo.
 Roquer i Puigdevall, Miquel, de Riudaura, propietari rural, 24 anys, a Codo.
 Rubirola i Planas, Josep, de Comellà del Terri, pagès, 20 anys, a l'Ebre.
 Sàbat i Amau, Josep Maria, de Celrà, empleat de banca, 23 anys, a Codo.
 Sàbat i Amau, Lluís, germà de l'anterior, estudiant universitari, 22 anys, a Codo.
 Sàbat i Amau, germà dels anteriors, confiter, 20 anys, a Codo.
 Saguer i de Batlle, Martí, de Maçanet de Cabrenys, propietari rural, 24 anys, a Codo.
 Sala i Collell, Francesc, d'Olot, comerciant, casat, sergent, 28 anys, a Codo.
 Sala i Collell, Jaume, germà de l'anterior, escultor, 26 anys, a Codo.
 Sala i Perpiñà, Delfí, de Campdevànol, pagès, 29 anys, a Codo.
 Sala i Pijoan, Pere, de Joanetes, pagès, 26 anys, a l'Ebre.
 Sardà i Jou, Josep, d'Espolla, propietari rural, 26 anys, a Codo. Fejocista.
 Solà i Font, Felip, de Sant Feliu de Pallerols (Mas Viladecàs), propietari rural, casat i una filla, 27 anys, a Codo.
 Solé i Coll, Josep, de Santa Pau, petit propietari rural, 20 anys, a l'Ebre.
 Soy i Gurt, Joan, de Sant Privat d'en Bas, viatjant, 25 anys, a Codo.
 Tarré i Folcrà, Francesc, de Sant Joan de les Abadesses, ramader, 25 anys, a Codo.
 Tarrés i Matas, Josep, de Vilanova de la Muga, propietari rural, brigada, 29 anys, ferit a Codo i afusellat.
 Torrent i Martra, Eudald, de Sant Feliu de Pallerols, administrador de finques, sergent, 32 anys, a l'Ebre.
 Tremoleda i de Bolòs, Antoni, d'Olot, perit mercantil, 20 anys, a l'Ebre. Fejocista.
 Vert i Ferrer, Jaume, de Cassà de la Selva, pagès, 20 anys, a l'Ebre.
 Vila i Dalmau, Cosme, de Vilopriu, comptable dels Magatzems Liens de Girona, 28 anys, a l'Ebre.
 Vila i Dalmau, Josep, germà de l'anterior, estudiant, 19 anys, a Codo.
 Vila i Perpinyà, Lluís, d'Oix, xofer, casat i un fill, 33 anys, a l'Ebre.
 Vila i Quera, Martí, de Sant Joan les Fonts, pagès, 22 anys, a l'Ebre.
 Vilarrasa i Roquer, Josep, de Ripoll, perit agrònom, 21 anys, a Codo.
 Vives i Juher, Francesc de P., de Garrigàs, propietari rural, casat i amb 3 fills, 52 anys, ferit a Codo i afusellat.
 Vives i Romans, fill de l'anterior, 20 anys, a Codo.

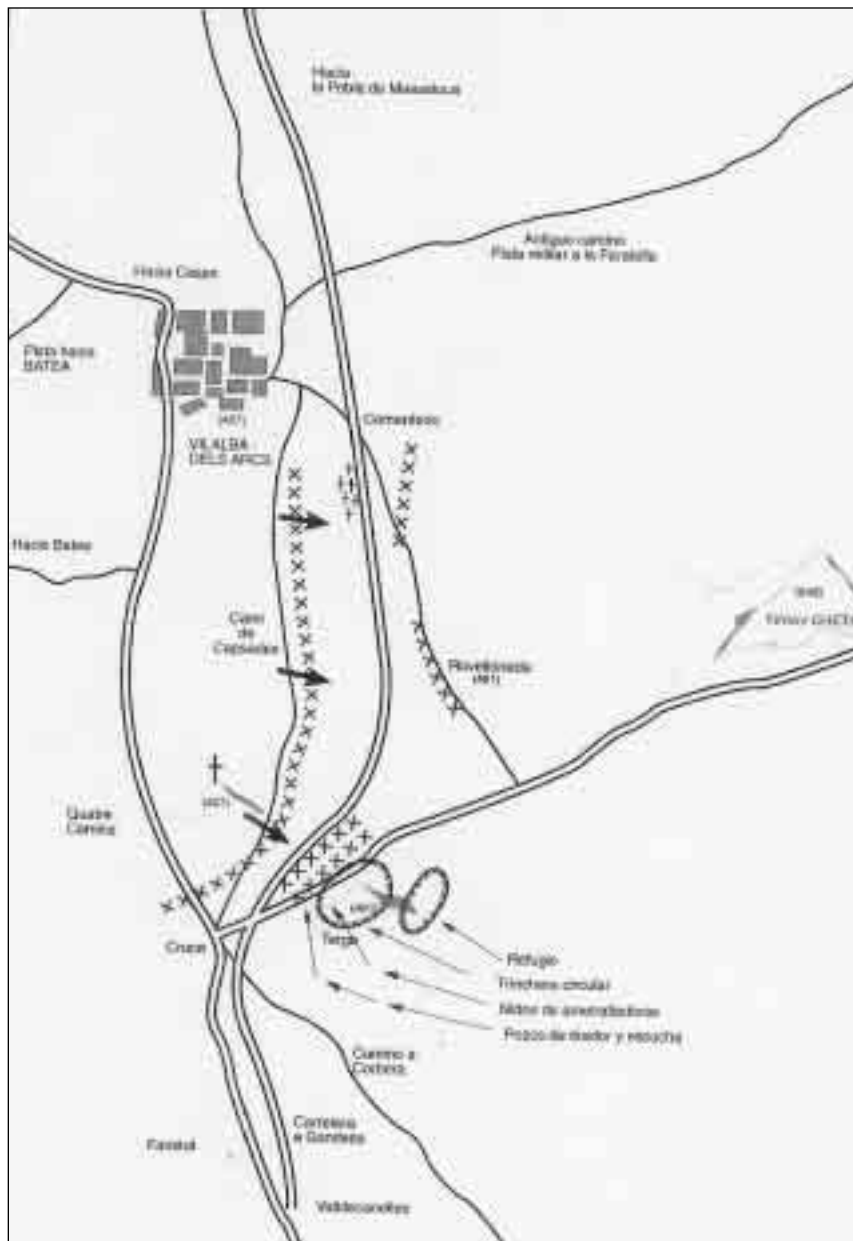
Notes: L'estat civil dominant és el de solter; els casats i vidus s'assenyalen concretament. ••• La graduació militar s'assenyala específicament; els que no en porten eren requetés (equivalent a soldat). ••• L'apel·latiu de *fejocista* correspon als que eren militants de la Federació de Joves Cristians de Catalunya. ••• Les dades militars han estat facilitades per l'Arxiu Militar Central de l'Exèrcit a Àvila; les familiars procedeixen de l'Arxiu de la Germandat d'Excombatents, i la pertinença als fejocistes, del llibre *La Federació de Joves Cristians de Catalunya (1931-1939)*, de Pere Codinachs i Verdaguier (Editorial Claret, 1990). •••

ser interrogada pel comitè del poble, el qual va demanar al pare per què els seus cinc fills havien fugit; aquest respongué que no eren cinc, que eren set. I en voler saber el comitè les raons de l'escapada de set nois, els digué encarà: «És que només tenim set fills...». Per cert que a Josep Maria Guàrdia i Fort li fou concedida la Medalla Militar Individual. Els germans Lluís, Esteve, Joan i Pere Planadecursach i Plana, de coneguda família de Riudaura, tots ells voluntaris del Terç, havien creuat la frontera amb un sisè germà. Els dos primers, de 32 i 28 anys, confiters a Olot, van ser afusellats a Codo, on es trobaven ferits a l'hospital de sang. Dels germans Cosme i Josep Vila i Dalmau, de Vilopriu, el primer, de 27 anys, morí a l'Ebre, i el segon, estudiant, de 19, ho féu a Codo.

També són gironins dos casos de pare i fill morts en combat: Francesc Gubau i Juahuix, de 68 anys, de Sant Hilari Sacalm (Santa Maria de Vellors), i el seu fill Josep Maria Gubau i Santamaria, de 42 anys, electricista, caigueren plegats a Codo; Francesc de P. Vives i Juher, de 52 anys, propietari rural a Garrigàs, pare de tres fills, va morir afusellat a l'hospital de sang de Codo, i el seu fill Ramon Vives i Romans, de 20 anys, va caure en combat, també a Codo.

Una unitat de primera línia

D'ençà de la seva constitució, el Terç de Montserrat estava concebut com una unitat de combat a primera línia. Per aquesta raó tots els seus integrants eren voluntaris —almenys inicialment—. Va començar a operar en el front d'Aragó, on hi havia altres catalans en el bàndol republicà: les columnes que havien sortit del Principat el juliol de 1936. Aquella zona restà relativament tranquil·la fins a l'estiu de 1937.

Plànol de les operacions del Terç de Montserrat a la batalla de l'Ebre a l'entorn de la població Vilalba dels Arcs.

El mes d'agost d'aquell any la República va decidir emprendre un atac amb un desplegament de forces important. Entre altres unitats, hi eren presents el Batalló d'Acer, les Brigades Internacionals i les columnes de Ferro, fins a un total de vuitanta mil homes, amb el suport de 40 bateries d'artilleria, un centenar de carros de combat i dos centenars d'avions. L'objectiu era clar: primer, trencar la feble defensa entre els pobles de Codo, Medina i Belchite; la seva ocupació donaria via lliure per conquerir Saragossa.

El petit municipi de Codo estava defensat per 182 requetès del Terç de Montserrat i dues banderes de Falange (unitat equivalent a una companyia de l'exèrcit). L'atac començà el 24 d'agost, sota un sol implacable. Els catalans plantaren cara i aguantaren dos dies. Van morir tots els oficials menys un alferes, que es va poder retirar juntament amb 45 supervivents. El Terç fou reconegut per aquesta acció amb la Creu Llorejada col·lectiva.

Seguidament la unitat va ser reorganitzada. De voluntaris no en

Acte del lliurament de la bandera del Terç de Montserrat al santuari, la tardor de 1939.

mancaven. En començar el 1938, amb 400 homes, el Terç fou traslladat al front de Guadalajara. Es va decidir que després de la guerra la seva bandera fos dipositada a Montserrat. El març disposava ja de set-cents voluntaris. El juliol van ser enviats a Extremadura, però el dia de sant Jaume foren transferits urgentment a l'Ebre, on la República havia iniciat un atac. El crit fou unànime: «Anem a Catalunya!». «Arribarà l'hora tan anhelada pel Terç de Montserrat, ja que d'aquesta manera els requetès els sembla que cooperaran més directament en l'alliberament de les seves llars».(10)

Però la realitat era que l'exèrcit republicà havia encetat l'ofensiva possiblement més ben ideada i executada —almenys inicialment— de tota la guerra: pretenia ocupar Gandesa, frenar l'atac franquista sobre València (objectiu assolit) i tornar a enllaçar Catalunya amb la resta del territori lleial (no assolit), i encara desviar tropes franquistes d'altres fronts (també s'aconseguí). Precisament una d'aquestes unitats transfe-

rides immediatament va ser el Terç català, concretament a l'entorn de la població de Vilalba dels Arcs. I en aquell llarg combat arribà la segona gran desfeta dels requetès, en el moment que els «nacionals» van passar al contraatac.

El 19 d'agost de 1938 l'objectiu a conquerir pel Terç de Montserrat era l'anònima «cota 481», dita Punta Targa. L'avenç l'havien de fer protegits per dos batallons de l'exèrcit regular (el de Ceuta, núm. 7, i el 131, de Bailén), però aquests, davant del mortífer foc republicà, no es mogueren de les seves posicions. Les baixes catalanes van ser d'escàndol: 58 morts i 170 ferits. Només la prudència de l'alferes gironí Josep Maria Molinet i Calverol va evitar l'aniquilació definitiva d'aquella unitat que, curiosament, l'endemà va ocupar les posicions republicanes ja abandonades. Restava donar sepultura als morts i evacuar els ferits. El *pater* del terç era el gironí Mn. Josep Dausà i Ferrer: «Mossèn Dausà, visiblement impressionat, resava un respons davant cadascun dels cadàvers».(11)

Accions amb un rerefons polític?

A l'entorn de la participació dels catalans en el bàndol «nacional», s'ha especulat per part dels historiadors i analistes sobre les possibles intencions generades des de les altes instàncies polítiques per eliminar una força que, més enllà de la seva evident utilitat com a unitat combatent, podia suposar un remot perill per a l'esdevenidor del règim que s'imposaria després de la guerra, especialment a Catalunya. En opinió d'Estanislau Torres, «és una possibilitat difícil d'acceptar. La veritat deu ser més simple».(12)

El fet és que, militarment, les dues grans operacions en les quals va participar el Terç de Montserrat com a gran protagonista —els combats de Codo, l'estiu de 1937, i la batalla de l'Ebre, el següent— van ser el resultat de bons plantejaments tàctics per part de l'alt comandament republicà, fins brillants, com el pas de l'Ebre, però mal resolt: «Els republicans van obtenir en l'ofensiva d'Aragó guanys inicials, però van restar embussats. L'objectiu de conquerir les poblacions que envolten Saragossa va ser deturat i l'ofensiva finalitzà a mitjan setembre».(13). I respecte de la batalla de l'Ebre, Pierre Vilar afirma que va ser una «sorprenent victòria tècnica, però sense cap resultat territorial i suficient per facilitar la posterior ofensiva franquista sobre Catalunya». Paul Preston és més contundent: «La República havia perdut a l'Ebre el seu exèrcit. El seu esforç desesperat havia culminat amb una victòria decisiva dels nacionals. En efecte, la República estava derrotada, malgrat que ho negués sistemàticament».(14) I un grapat de catalans, també de gironins, havien participat en aquesta batalla decisiva.

El Terç de Montserrat va romandre al front de l'Ebre fins dos dies abans de l'inici de l'ofensiva sobre

Estampa distribuïda l'any 1989 en la missa en sufragi dels gironins morts en el Terç de Montserrat.

Catalunya, el 23 de desembre de 1938. No deixa de ser sorprenent (o no) que en aquell precís moment fos traslladat a un destí tan llunyà com Extremadura. En les ribes del riu hi havia deixat 164 morts i 700 ferits.

Aquest sospitós allunyament de les terres catalanes –tot i que alguns requetès van rebre permís per visitar les seves famílies, gràcies al fet que al Principat ja havien finalitzat els combats– va fer que el primer d'abril de 1939 el Terç restés en terres de Toledo. I aviat començà la desmobilització, però abans, el juliol, van fer una desfilada simbòlica a Barcelona, i el mes d'octubre van lliurar la seva bandera a l'abat Antoni M. Marcet. S'ha complert mig segle de la constitució de la Germanadat, que encara es manté activa. El 1961 se n'inaugurà el monument a Montserrat. A les poblacions de Codo i Villalba dels Arcs es fa memòria d'aquests combatents catalans.

Una vegada finalitzada la guerra i dissolt el Terç el 26 d'octubre de

1939, en van quedar 759 supervivents (dades de la Germanadat), que han mantingut una relació regular, malgrat que el pas inexorable del temps ha minvat les seves files. Ara són molts dels familiars directes els que mantenen l'esperit dels seus predecessors.

Alguns d'aquells excombatents van tenir una participació directa en la vida política de casa nostra: Josep Bonet i Cuffí va ser alcalde de Girona; Joan Palahí i Perich, regidor de l'Ajuntament de la capital; altres, senzillament van tornar a casa o van seguir les seves vocacions, com els mossens Miquel Ayats i Castellví, Josep Dausà i Ferrer o Venanci Plana i Gallostra. De la memòria col·lectiva en resta el Grup Germans Sàbat a la ciutat de Girona, que possiblement per a molts dels ciutadans més joves només sigui això, un barri o una parada d'autobús. La boira del temps té aquests efectes. En el nomenclàtor dels carrers de les nostres poblacions, especialment aquelles que més voluntaris i caiguts en el files del Terç havien tingut, hi havien figurat els noms del mateix Terç o de Codo. A la capital, l'actual carrer Remences havia portat el nom de Codo, i l'actual carrer Prat de la Riba era el del Terç de Montserrat.

La perspectiva d'aquests setanta anys permet fer memòria de fets i persones amb serena i desitjable objectivitat. El bisbe Jaume Camprodon, en referir-se a aquella sagnant escamesa fratricida escrivia: «És tremendament vergonyós per a un poble que es vanagloriava d'obert, de culte, de demòcrata i liberal –un oasi, deien, dins de l'Estat– haver arribat tan avall. Per més que es parlés de victòria, la societat no quedà dividida entre vencedors i vençuts. Tots fórem derrotats».(15)

J. Víctor Gay és periodista.

Notes

- (1) REVERTÉ, José M. *La batalla del Ebro*. Ediciones Crítica. Barcelona, 2005.
- (2) RAGUER, Hilari. *La pólvora y el incienso. La Iglesia y la Guerra Civil española (1936 - 1939)*. Ediciones Península. Barcelona, 2001.
- (3) MANENT, Albert. Pròleg del llibre *La persecució religiosa a Catalunya. Testimoniatges*. Biblioteca Serra d'Or. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987.
- (4) CLARA I RESPLANDIS, Josep. *Girona sota el franquisme, 1939-1976*. Quaderns d'Història de Girona. Ajuntament de Girona / Diputació de Girona, 1990.
- (5) TORRES, Estanislau. *La desfeta del Terç de Requetès de Nostra Senyora de Montserrat*. Biblioteca Serra d'Or. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993.
- (6) BUSQUETS I DALMAU, Joan. «La destrucció d'esglésies a la ciutat de Girona el 1936 i les seves excepcions», a *La Guerra Civil a les comarques gironines (1936-1939)*. Quaderns del Cercle. Cercles d'Estudis Històrics i Socials. Girona, 1986.
- (7) TORRES, Estanislau. Obra esmentada.
- (8) CLARA I RESPLANDIS, Josep. *Girona 1939: quatre sentències de mort*. Biblioteca Serra d'Or. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001.
- (9) NONELL I BRU, Mn. Salvador. *Así eran nuestros muertos*. Germanadat del Terç de Nostra Senyora de Montserrat. Barcelona, 1965.
- (10) NONELL I BRU, Mn. Salvador. *El Tercio de Nuestra Señora de Montserrat*. Germanadat del Terç de Nostra Senyora de Montserrat. Barcelona, 1956.
- (11) *Ibidem*.
- (12) TORRES, Estanislau. Obra esmentada.
- (13) PRESTON, Paul. *La Guerra Civil española*. Plaza & Janés. Barcelona, 2000.
- (14) *Ibidem*.
- (15) CAMPRODON I ROVIRA, Jaume. Pròleg del llibre *Testimoniatge de fe i de fidelitat. Els preveres de la diòcesi de Girona víctimes de la revolució de 1936*. Bisbat de Girona, 1991.

